

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-354-61>

УДК 330

JEL classification: L13, L94, D43, Q41, K21, P28

ГОНЧАР Ольга

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-3917-7586>

o.i.gonchar@i.ua

МОРОЗ Сергій

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-8291-2964>

РИНКОВА КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА ЦІНОВА ДИСКРИМІНАЦІЯ В ЕНЕРГЕТИЧНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

У статті досліджено явище монополізації енергетичного сектору України, що охоплює електроенергетику, нафтогазову галузь та систему тепlopостачання. Проаналізовано структурно-економічні ознаки монополізації, сучасний стан концентрації ринків енергетичних послуг, а також поведінкові маркери ринкової влади. Визначено ключові фактори, що зумовлюють домінування окремих суб'єктів у відповідних сегментах, і окреслено наслідки для конкурентних умов та ефективності функціонування енергетичного комплексу. Обґрунтовано необхідність застосування кількісних інструментів оцінювання – індексу Герфіндаля–Гіршмана та показників цінової дискримінації – для комплексної діагностики ступеня монополізації з урахуванням як структурних, так і поведінкових аспектів.

Ключові слова: монополізація; енергетичний сектор; енергетика; нафтогазовий сектор; тепlopостачання; концентрація ринку; індекс Герфіндаля–Гіршмана; цінова дискримінація; конкурентна політика.

GONCHAR Olga, MOROZ Serhii

Khmelnytskyi National University

MARKET CONCENTRATION AND PRICE DISCRIMINATION IN THE ENERGY SECTOR OF UKRAINE

The article investigates the phenomenon of monopolization in Ukraine's energy sector, encompassing electricity generation and supply, the oil and gas industry, and district heating systems. The research is grounded in the conceptual framework of industrial organization theory and competition economics, focusing on both structural and behavioral dimensions of market power. Particular attention is paid to the coexistence of competitive and monopolistic elements that arise from the technological, infrastructural, and institutional characteristics of energy markets, many of which exhibit features of natural monopolies.

In addition to structural indicators, the article emphasizes behavioral markers of monopolization, with a particular focus on price discrimination practices. Differentiation of tariffs across consumer groups and regions is examined as an empirical manifestation of market power. Such practices are especially evident in district heating markets, where households are effectively locked into single suppliers due to ownership of heat networks, while cross-subsidization between residential and industrial consumers distorts price signals and allocative efficiency.

To ensure a robust and multidimensional assessment, the study substantiates the application of quantitative analytical tools, primarily the Herfindahl–Hirschman Index (HHI), as a standard measure of market concentration, alongside indicators of price discrimination to capture behavioral aspects of dominance. The combined use of these instruments allows for a more accurate diagnosis of monopolization, overcoming the limitations of approaches that rely solely on structural metrics.

The findings underline that monopolization in Ukraine's energy sector is not merely a consequence of market failures but also a result of institutional legacies and regulatory design. Consequently, effective competition policy should integrate structural deconcentration measures with regulatory reforms aimed at enhancing transparency, preventing discriminatory pricing, and facilitating market entry where technologically feasible. The proposed analytical framework contributes to the development of evidence-based competition and energy policies, particularly relevant for countries with transitional economies and regulated energy markets.

Keywords: monopolization; energy sector; electricity market; oil and gas industry; district heating; market concentration; Herfindahl–Hirschman Index; price discrimination; competition policy.

Стаття надійшла до редакції / Received 17.03.2026

Прийнята до друку / Accepted 15.04.2026

Опубліковано / Published 28.05.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© ГОНЧАР Ольга, МОРОЗ Сергій

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Монополізація енергетичного сектору є однією з ключових економічних проблем сучасної національної економіки, що має значний вплив на ефективність функціонування ринків енергетичних ресурсів, доступ споживачів до послуг і встановлення тарифів. Енергетичні ринки характеризуються високою капіталомісткістю, значними бар'єрами входу та відносно низьким рівнем конкуренції, що створює ризики домінування окремих виробників і постачальників. У контексті тривалих структурних змін, пов'язаних із математичною інтеграцією енергетичних систем, дерегуляторними трансформаціями та впровадженням ринкових механізмів, виникає потреба в системних методах оцінювання ступеня монополізації сектору.

Сучасні підходи мають забезпечувати не лише кількісну, але й якісну оцінку ринкової влади економічних агентів, що обумовлює актуальність застосування комбінованого аналізу структурних та поведінкових індикаторів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика монополізації енергетичних ринків ґрунтовно досліджується у працях зарубіжних і вітчизняних науковців у межах теорії промислової організації, економіки природних монополій та антимонопольної політики. Класичні теоретичні підходи до аналізу ринкової влади та концентрації викладені у працях Ж. Тіроля, де обґрунтовано взаємозв'язок між структурою ринку, поведінкою фірм і добробутом споживачів. Саме в цих дослідженнях сформовано методологічні засади застосування індексу Герфіндала–Гіршмана як універсального індикатора концентрації.

Питання монополізації та тарифної диференціації в теплопостачанні висвітлюються у звітах НКРЕКП, де аналізується регіональна структура ринків, динаміка ліцензування та практика державного регулювання тарифів. Ці джерела фіксують наявність цінової дискримінації між категоріями споживачів і підтверджують існування перехресного субсидіювання.

У вітчизняній науковій літературі проблеми монополізації енергетичного сектору розглядаються в контексті трансформаційної економіки, зокрема через аналіз ринкової концентрації, інституційних обмежень та впливу державного регулювання. Однак більшість досліджень зосереджуються або на структурних показниках, або на нормативному аспекті, залишаючи поза увагою комплексний підхід, що поєднує структурні та поведінкові індикатори. Це зумовлює необхідність подальших досліджень, спрямованих на інтеграцію ННІ та аналізу цінової дискримінації для повнішої оцінки ступеня монополізації енергетичних ринків.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даного дослідження є теоретико-методичне обґрунтування та емпірична оцінка ступеня монополізації енергетичного сектору України, що включає електроенергетику, нафтогазовий сектор та систему теплопостачання, шляхом системного застосування індексу Герфіндала–Гіршмана та показників цінової дискримінації для комплексного вивчення структурних і поведінкових аспектів ринкової влади.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Індекс Герфіндала–Гіршманат (ННІ) базується на агрегуванні ринкових часток усіх учасників ринку та відображає ступінь концентрації виробництва або постачання енергетичних ресурсів. Його застосування є особливо релевантним для енергетичних ринків, які характеризуються високою капіталомісткістю, значними бар'єрами входу та домінуванням обмеженої кількості суб'єктів господарювання. У секторах електроенергетики та нафтогазового комплексу ННІ дозволяє ідентифікувати рівень концентрації на окремих сегментах – генерації, транспортування, розподілу й постачання – та виявити потенційну ринкову владу вертикально інтегрованих компаній. У сфері теплопостачання, де переважають локальні природні монополії, значення індексу, як правило, наближається до граничних величин, що обґрунтовує необхідність державного регулювання тарифів і контролю за конкурентним середовищем.

Водночас структурні показники концентрації не дають повної характеристики ринкової влади без урахування поведінкових аспектів діяльності підприємств. Саме тому доцільним є доповнення аналізу індексу Герфіндала–Гіршмана оцінкою цінової дискримінації, яка відображає здатність суб'єктів енергетичного ринку встановлювати різні ціни для окремих груп споживачів за відсутності відповідних відмінностей у витратах. У енергетичному секторі цінова дискримінація проявляється у диференціації тарифів за категоріями споживачів (населення, промисловість, бюджетні установи), за часовими інтервалами споживання, а також за регіональною ознакою. Така практика можлива лише за умов обмеженої конкуренції та наявності ринкової влади, що робить показники цінової дискримінації важливим індикатором фактичної монополізації.

Поєднання індексу Герфіндала–Гіршмана з аналізом цінової дискримінації забезпечує комплексний підхід до оцінювання ступеня монополізації підприємств енергетичного сектору. ННІ дозволяє кількісно виміряти концентрацію ринку та потенційну ринкову владу, тоді як показники цінової дискримінації відображають реальну можливість підприємств впливати на ціни та перерозподіляти економічну ренту між різними групами споживачів. Такий підхід є особливо важливим для енергетики, де поєднання природних монополій, стратегічного значення галузі та соціальної чутливості тарифів потребує науково обґрунтованих інструментів аналізу й регуляторного втручання.

Оцінка ступеня монополізації ринку постачання електроенергії в Україні демонструє складну динаміку структурної концентрації, поведінкових маркерів ринкової влади та регіональних особливостей.

Індекс Герфіндала–Гіршмана (ННІ) для сегменту постачальників електроенергії побутовим споживачам становить 1323, що в теорії антимонопольного аналізу свідчить про середній рівень концентрації ринку, де домінування окремих гравців обмежене, але не є мінімальним [2].

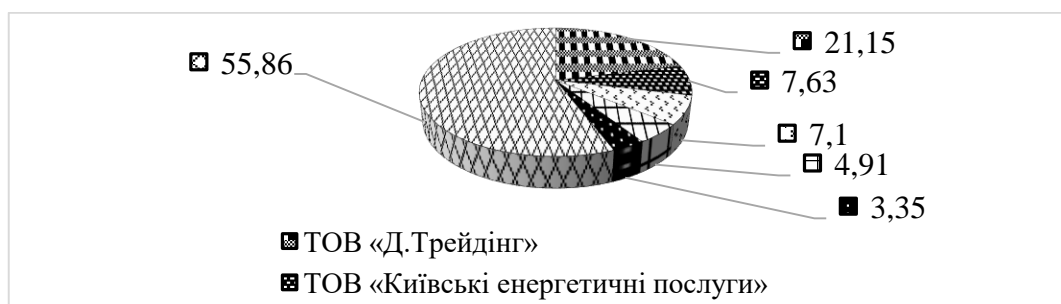

Рис. 1. Частка найбільших електропостачальників за обсягом постачання електричної енергії споживачам ПВД у 2023 році [2]

Це означає, що ринок не характеризується жорсткою монополією одного учасника, проте на ньому присутні великі постачальники, які суттєво впливають на формування умов постачання та ціноутворення. Частка п'яти найбільших учасників ринку (ТОВ «Д.Трейдінг» – 21,15 %, ТОВ «Київські енергетичні послуги» – 7,63 %, ТОВ «Енергозбут транс» – 7,10 %, ТОВ «Дніпровські енергетичні послуги» – 4,91 %, ТОВ «Львівенергозбут» – 3,35 %) разом становить 44,14 %, тоді як 55,86 % припадає на інші гравці, що підкреслює розподілену структуру постачальників без явного домінування одного суб'єкта.

Проте загальна концентрація не відображає локальних регіональних ринків постачання, де ситуація кардинально інша. Населення в Україні практично монополізовано на рівні постачальників облenerго або локальних постачальних компаній у регіонах, оскільки домогосподарства не мають свободи вибору постачальника і фактично прив'язані до єдиного локального постачальника електроенергії. Такий стан суттєво підвищує індекс ННІ на регіональному рівні як для населення, так і для малих бізнес-споживачів, оскільки регіональні компанії облenerго або визначені постачальники реалізують електроенергію без внутрішньої конкуренції. Водночас у сегменті непобутових споживачів (промисловості) вибір постачальника є значно ширшим: промислові підприємства можуть обирати постачальника з різних ринків, укладати прямі контракти, закуповувати електроенергію на оптових ринках або імпортувати її з інших джерел. Це створює умови, за яких концентрація для промислових споживачів є нижчою, а сила монополізації на загальнонаціональному рівні пом'якшена вибором і конкуренцією.

Структурний і поведінковий аналіз ринку також ґрунтується на даних щодо споживання електроенергії основними групами.

Таблиця 1

Динаміка обсягів споживання на ринку електричної енергії у 2019-2023 роках, млн/кВт·год [3]

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
Обсяг споживання побутовими споживачами (категорія населення)	34980	36311	38314	32647	31627
Обсяг споживання непобутовими споживачами (інші категорії споживачів)	85239	81596	87341	53441	51797
Загальний обсяг споживання електроенергії	120219	117907	125655	86088	83334

У 2019–2023 роки обсяги споживання населенням зросли від 34980 до 38314 млн/кВт год до 2021 році, а потім знизилися до 31627 млн/кВт год у 2023 році, що відображає загальний вплив економічних потрясінь та воєнних дій. Аналогічно, обсяги споживання непобутовими споживачами (іншими) скоротилися з 87341 млн/кВт год у 2021 році до 51797 млн/кВт год у 2023 році, що свідчить про слабку активність виробництва та зниження промислового попиту. Ця зміна структури попиту впливає на ринкову владу та ціноутворення: зниження споживання промисловістю зменшує купівельну спроможність цієї групи, що у свою чергу може посилювати залежність постачальників від населення як гарантованого покупця, особливо за умов державного регулювання тарифів.

Особлива увага у такому аналізі приділяється цінній дискримінації, яка чітко проявляється у різних цінах для різних категорій споживачів. У 2024 році уряд встановив фіксовану тарифну ставку 4,32 грн/кВт год (включно з ПДВ) для побутових споживачів до кінця квітня 2025 році та пільговий режим 2,64 грн/кВт год протягом опалювального періоду для певних категорій (споживання до 2000 кВт/год в місяць для електроопалення), а нічний тариф становив 2,16 грн/кВт год для двозонних лічильників.

Така політика державного регулювання тарифів робить ціни для населення значно нижчими від ринкових, що є формою цінної дискримінації на користь побутових споживачів та соціального захисту найменш платоспроможних груп. За оцінками Міністерства енергетики, ринкова собівартість електроенергії

перевищує 7,5 грн/кВт год, тоді як держава підтримує кінцеву ціну нижче цієї позначки, субсидуючи різницю через бюджетні механізми або покриття витрат постачальників без додаткового прибутку для них.

Це створює дилему: з одного боку, ціни для населення штучно утримуються нижчими за ринкові, що пом'якшує соціальний тягар для домогосподарств; з іншого – ця політика перерозподіляє витрати між споживачами, оскільки промислові споживачі сплачують ринкові або близькі до ринкових тарифи, що ускладнює їхню конкурентоспроможність і частково дотують населення непрямым шляхом через перехресне субсидування. Цей елемент є яскравим проявом цінової дискримінації у просторі та між групами споживачів, оскільки для одних груп (населення) встановлені штучно низькі ціни, а для інших (промисловість) тарифи є вищими та більше визначаються умовами відкритого ринку.

Таблиця 2

Середні ціни на електричну енергію (включаючи податки) для побутових споживачів у 2 півріччі 2023 року у європейських країнах, євро кВт/год [4].

Країна	Вартість 1 кВт-год (у євро) з урахуванням податків	Вартість 1 кВт-год (у гривні за курсом НБУ від 28.12.2023 р. 41,6 грн за 1 євро)
Німеччина	0,402	16,72
Ірландія	0,3794	15,78
Бельгія	0,3778	15,72
Данія	0,3554	14,78
Середня ціна в ЄС	0,2847	11,84
Мальта	0,1279	5,32
Болгарія	0,1192	4,96
Угорщина	0,1132	4,71

Порівняльний аналіз цін на електроенергію в Україні та Європі підтверджує значну різницю: навіть за контрактними або регульованими тарифами в Україні кінцева ціна для населення була однією з найнижчих у Європі у 2023 році, становлячи 0,06 євро кВт/год, тоді як у багатьох європейських країнах вона перевищувала 0,20–0,40 євро кВт/год[4]. Це підсилює відчуття дискримінації за просторовим виміром і вказує на значне соціальне субсидування енергетичних послуг в Україні у порівнянні з іншими країнами.

Враховуючи зазначені дані, можна зробити висновок, що ринок постачання електроенергії в Україні має середній рівень концентрації на загальнонаціональному рівні, але реальну монополізацію на регіональних ринках, де населення обмежене у виборі постачальника. Цінова дискримінація між побутовими та непобутовими споживачами підсилює ці структурні особливості, оскільки тарифи для населення нижчі від ринкових і підтримуються державою, тоді як промисловість оплачує вищі ціни, що може частково компенсувати субсидовані тарифи для побутових споживачів. Такий комплексний аналіз демонструє, що монополізація на ринку постачання електроенергії в Україні має багатовимірний характер, який не обмежується лише концентрацією часток постачальників, а включає цінові та регіональні аспекти ринкової влади.

Оцінка ступеня монополізації ринку постачання природного газу в Україні демонструє складну взаємодію структурних, поведінкових та нормативних чинників, які формують галузеву конкуренцію й ціноутворення. Такий аналіз важливий для розуміння, як потужності ринку перерозподіляються між постачальниками, операторами мереж, споживачами та державним регулюванням, а також як відбувається цінова дискримінація між категоріями споживачів та у просторі.

На рівні структурної концентрації вагомою ознакою монополізації є складна система розподілу функцій між учасниками ринку. З одного боку, законодавство України визначає чітке розділення видів діяльності: оператор газотранспортної системи (ТОВ «Оператор ГТС України») здійснює виключно транспортування газу, не має права постачати чи видобувати його, що відповідає європейським вимогам для розвитку конкуренції та інтеграції ринку. Прийняття та реалізація Закону України № 3293-IX у 2023 році завершили корпоративну реформу Оператора ГТС, що передбачає державне управління через уповноважений орган, що має потенційно зміцнювати прозорість функціонування цієї критичної інфраструктури. Натомість 46 газорозподільних компаній (облгазів) мають ліцензію на розподіл природного газу, але вони, згідно з українським законодавством, не можуть здійснювати видобуток, транспортування чи постачання окрім функцій розподілу, що сприяє запобіганню вертикальній інтеграції та потенційному зловживанню ринковою владою на одному підприємстві.

У оптовому сегменті ринок природного газу України у 2023 році відзначався досить високою концентрацією певних елементів: індекс Герфіндала-Гіршмана для всіх джерел надходження газу становив 4372 (значення вище 2500 свідчить про високу концентрацію), індекс ННІ для оптових продавців-видобувачів – 5184, а для оптових покупців за кордоном – 6062 [2]. Це означає, що значна частина оптового ринку концентрована навколо обмеженої кількості великих гравців у частині виробництва та імпорту газу, що створює значний бар'єр для нових учасників і потенційно підсилює монопольну владу окремих продавців і джерел постачання. Водночас, середній рівень концентрації на вході на оптовий ринок із боку джерел

закордонного постачання становив 1404, що відображає певну різноманітність зовнішніх джерел постачання, хоча їхня загальна роль все ще обмежена в порівнянні з локальними виробниками та великими імпортерами.

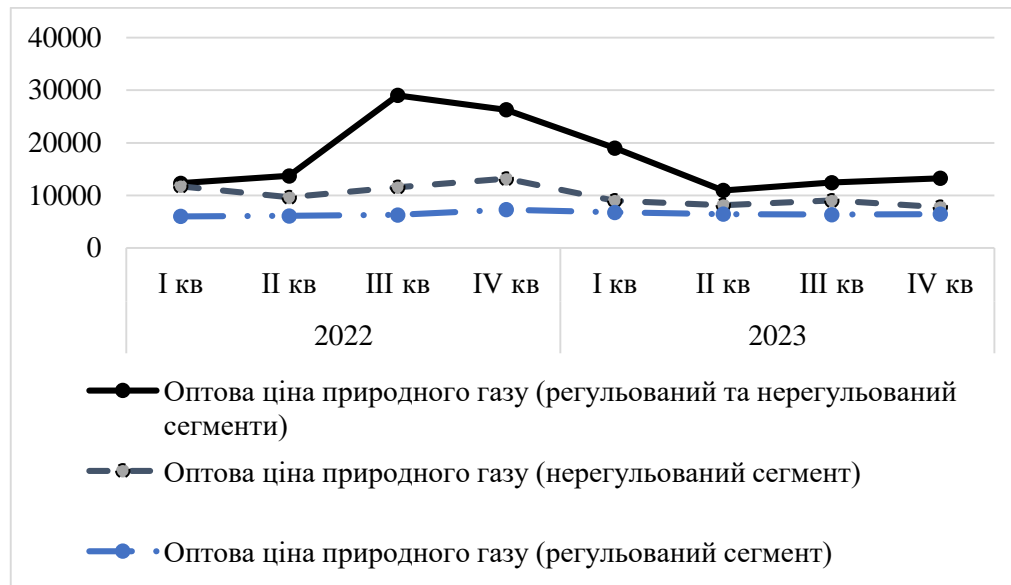

Рис. 2. Динаміка оптових цін на ринку природного газу у 2022 – 2023 роках, грн/тис. м³ (без ПДВ) [2]

Цінова дискримінація між сегментами оптового ринку є очевидною: регульована оптова ціна у 2023 році становила 6938 грн/тис. м³, що на 51 % нижче за ціну на сегменті з вільним ціноутворенням (нерегульований сегмент оптового ринку). Такий розрив у цінах за тих самих умов ринку демонструє, що державне регулювання спрямоване на пом'якшення цінового тиску для певних груп споживачів, але одночасно створює умови для різного рівня доступу до газу залежно від комерційної спроможності покупця.

На роздрібному рівні також спостерігається диспропорція: індекс Герфіндаля-Гіршмана на нерегульованому сегменті роздрібного ринку у частині обсягів поставленого газу побутовим споживачам становив 653, що вказує на відносно низький рівень концентрації, а отже – вищу конкуренцію серед постачальників для бізнесу[2]. Це контрастує з ситуацією на регіональних ринках для населення, де споживачі здебільшого мають обмежений вибір постачальника – зазвичай компанії-управителі облгазів або визначені газопостачальні організації. Така ситуація, де побутові споживачі не можуть самостійно обирати постачальника і купують газ за доступними регульованими тарифами, істотно підвищує індекс концентрації (ННІ) на регіональному рівні для цієї групи, що є формою структурної монополізації у вузькому сегменті ринку.

Таблиця 3

Динаміка цін роздрібного ринку природного газу (без урахування тарифів на транспортування та розподіл природного газу та ПДВ) у 2023 році, грн /тис. м³ [2]

	I кв	II кв	III кв	IV кв
На регульованому сегменті роздрібного				
Бюджетні установи та організації	13579	13602	13658	13567
ТКЕ населення	6183	6183	6183	6163
ТКЕ бюджет	13658	13658	13658	13658
ТКЕ інші	19143	12509	10361	12932
Промислові підприємства та інші суб'єкти господарювання	9124	9121	9121	9120
На нерегульованому сегменті роздрібного				
Бюджетні установи та організації	27519	15527	13521	15073
Релігійні організації	14902	13694	13779	13759
ТКЕ населення	36664	24728	19856	21367
ТКЕ бюджет	27286	17903	13864	15954
Промислові підприємства та інші суб'єкти господарювання	22829	12514	13441	14073

Регульований доступ до постачання для населення тісно пов'язаний із ціновою дискримінацією, оскільки фіксований тариф для побутових споживачів у 2024–2025 роки значно нижчий за ринкові ціни на газ. За даними біржових котирувань на червень 2024 року, середня ціна природного газу в Україні становила близько 15254 грн/тис. м³ (з ПДВ), що відображала реальні ринкові умови торгів[3]. Реальні ринкові котирування у 2025 році сягали близько 22800–23200 грн/тис. м³ (з ПДВ), що є найвищим рівнем за понад два

роки[3]. У той же час, згідно з даними Міністерства економіки, фактична ціна реалізації газу в Україні у грудні 2024 році становила 15288 грн/тис. м³ без ПДВ, що на 12,4 % більше, ніж роком раніше.

Регульовані роздрібні ціни для населення, які часто фіксуються нижче рівня собівартості, створюють ситуацію, де промислові споживачі сплачують набагато вищі ринкові ціни за газ, що в умовах зниження споживання в промисловості додатково зменшує купівельну спроможність цього сегмента та збільшує навантаження на решту ринку. При цьому населення фактично дотується за рахунок інших споживачів або державної підтримки, що є формою цінової дискримінації на користь побутових споживачів.

Порівняльний аналіз цін на природний газ в Україні і Європі показує, що навіть у 2025 році ціни на українському ринку не завжди залишалися нижчими від європейських: у квітні 2025 році котирування газу в Україні перевищили спотові ціни газу на голландському газовому хабі TTF, становивши близько 31,8 євро/МВт год, коли європейські ціни були приблизно 31,5 євро/МВт год [3].

Це свідчить про тимчасове зменшення цінового розриву між Україною та ЄС, що ускладнює імпорт, але також показує тенденцію вирівнювання ринкових сигналів.

Аналіз на регіональних ринках також підкреслює нерівність: через прив'язку населення до визначених постачальників (облгазів), індекс концентрації для цієї категорії є значно вищим, аніж для підприємств, які мають можливість обирати постачальника чи навіть постачати з імпорتنих джерел. Ця несвобода вибору підсилює монополізацію на місцевому рівні і є істотним бар'єром для розвитку конкуренції у побутовому сегменті.

Отже, монополізація ринку природного газу в Україні проявляється як у структурній концентрації певних сегментів оптового ринку та розподілу джерел постачання, так і у поведінкових ознаках – особливо в умовах цінової дискримінації між категоріями споживачів та на регіональному рівні. Нормативні зміни в частині розділення функцій операторів та спрощення процедури зміни постачальника для непобутових споживачів сприяють певному послабленню монополістичних структур, але обмеження вибору для населення та значні диспропорції цін залишаються важливими чинниками, що впливають на конкуренцію на цьому ринку.

Оцінка ступеня монополізації на ринку теплопостачання України демонструє поєднання структурних, поведінкових та нормативних чинників, які визначають конкурентне середовище, цінове формування та соціально-економічні наслідки для різних категорій споживачів. Такий аналіз важливий для розуміння, як ринок функціонує, зокрема у контексті дотування населення за рахунок промислових споживачів, регіональних особливостей та державного регулювання.

На відміну від оптових енергетичних ринків, ринок теплопостачання фактично є природною монополією на регіональному рівні, оскільки майже всі постачальники тепла є одночасно власниками або операторами теплових мереж, що створює значні бар'єри для входження нових гравців. Винятки становлять випадки автономного опалення (наприклад, індивідуальні теплові пункти, когенерація на базі АЕС чи ТЕС), але їхня частка у структурі ринку є незначною. Тому індекс Герфіндаля–Гіршмана (ННІ) на регіональному рівні для сегментів, де споживачі (як населення, так і підприємства) фактично не мають вибору постачальника, є значно вищим за універсальні порогові значення для конкурентних ринків, що свідчить про дуже високий ступінь монополізації.

Це підтверджується даними щодо ліцензіатів НКРЕКП: кількість суб'єктів, що мають ліцензію на діяльність у сфері теплопостачання, суттєво знизилася з 703 у 2017 році до лише 76 станом на 1 січня 2024 року, тоді як одночасно число ліцензіатів органів місцевого самоврядування зросло до 630, що відображає тенденцію до локальної концентрації послуг з теплопостачання під контролем місцевих теплопостачальних організацій[6].

Така структура ринку характерна для галузей із великими інфраструктурними активами, де конкурентна боротьба за нових споживачів обмежена технічними та економічними бар'єрами.

Державне регулювання залишається ключовим елементом функціонування ринку: після децентралізації НКРЕКП зберігає повноваження щодо нормативно-правового та методологічного забезпечення діяльності суб'єктів теплопостачання, а у 2023 році було впроваджено щомісячний моніторинг ринку теплової енергії (Постанова НКРЕКП від 04.10.2023 № 1825). Такий моніторинг включає оцінювання розподілу та використання коштів на небюджетних рахунках теплопостачальних організацій, що підсилює прозорість ринку та створює передумови для більш ефективного регулювання монополістичних практик.

Вартісний аналіз тарифів на теплопостачання на 1 січня 2024 року показує суттєві різниці між категоріями споживачів. Середньозважений тариф (без ПДВ) для населення становив 1421 грн/Гкал, тоді як для бюджетних установ – 3103 грн/Гкал, для релігійних організацій – 2795 грн/Гкал, а для інших (насамперед промислових споживачів та комерційних організацій) – 3825 грн/Гкал [6].

Таблиця 4

Рівні застосовуваних та економічно обґрунтованих тарифів, грн/Гкал (без ПДВ) [6]

Споживачі	Рівень застосовуваних тарифів	Рівень економічно обґрунтованих тарифів	Відхилення рівня економічно обґрунтованих тарифів від рівня застосовуваних тарифів, %
Населення	1421	2028	43
Бюджетні установи	3103	3140	1,2
Релігійні організації	2795	2901	4
Інші споживачі	3825	3939	3

Ці дані відображають цінову дискримінацію між групами споживачів, де населення отримує тепло за тарифами значно нижчими за ті, що застосовуються до інших категорій. Хоча це частково обумовлено соціальною політикою держави, така ситуація створює перерозподіл витрат між споживачами: промислові та бюджетні споживачі за фактом субсидують населення через високі тарифи, що перекладаються на їхні собівартість продукції та послуг.

Це підтверджується співставленням рівня застосовуваних тарифів із економічно обґрунтованими: для населення економічно обґрунтований тариф становив 2028 грн/Гкал, що на 43 % вище від застосовуваного (1421 грн/Гкал). Для інших категорій (бюджетні та релігійні організації, інші споживачі) розрив між застосовуваними та економічно обґрунтованими тарифами був значно меншим (1,2–4 %), що свідчить про більш наближене до ринкового формування цін у цих сегментах. Така структура тарифів вказує на цінову дискримінацію на користь побутових споживачів, яка забезпечується державним регулюванням тарифів для населення, тоді як для інших категорій ціноутворення ближче до ринкового механізму.

Регулювання тарифів для населення має соціальний характер, але воно часто призводить до накопичення заборгованості на ринку і потребує перерозподілу ресурсів між категоріями споживачів. За даними НКРЕКП, на кінець 2023 року борг споживачів за теплову енергію та пов'язані послуги становив значні суми, що підсилює навантаження на теплопостачальні організації й утруднює модернізацію теплової інфраструктури.

Аналіз регіонального рівня підтверджує, що населення як споживач майже позбавлене вибору постачальника тепла – таку функцію виконують визначені теплопостачальні організації або об'єднані теплові компанії, що є одноосібними операторами відповідних теплових мереж. У великих містах частка одного постачальника може досягати понад 90–95 % теплопостачання, що робить індекс ННІ для регіону надзвичайно високим та характеризує ринок як важко конкурентний у побутовому сегменті. Для промислових споживачів ситуація дещо інша: промислові підприємства мають можливість власної генерації тепла або укладання прямих договорів із різними постачальниками, що знижує їхню залежність від домінуючого регіонального оператора й дещо пом'якшує монополістичний вплив у цьому сегменті.

Порівняльний просторовий аналіз тарифів також показує значні регіональні відмінності. За даними відкритих джерел, тарифи на тепло в Україні у 2023–2024 році коливалися залежно від регіону: у Києві середній тариф становив близько 1450–1600 грн/Гкал, тоді як у менш економічно розвинених регіонах – 1300–1450 грн/Гкал. Це вказує на територіальну дискримінацію, оскільки споживачі в різних частинах країни за однаковий обсяг теплової енергії сплачують різні тарифи, що може бути зумовлено відмінностями в собівартості палива, ефективності мереж, кліматичних умовах та фінансовому стані місцевих підприємств. Конкретні дані регіональних тарифів можна знайти у відкритому ресурсі НКРЕКП або у щомісячних моніторингових звітах на офіційному сайті регулятора.

Таким чином, ринок теплопостачання в Україні характеризується високим ступенем монополізації на регіональному рівні, де побутові споживачі обмежені у виборі постачальника, а ринок практично перебуває під контролем визначених теплопостачальних організацій або облмереж. Хоча державне регулювання тарифів для населення має на меті соціальний захист, цінова дискримінація між категоріями споживачів – за рахунок субсидування побутових тарифів та більш ринкового ціноутворення для комерційних споживачів – створює структурні перекося, що підтримують функціонування монополістичних структур. Нормативні ініціативи, включно зі щомісячним моніторингом ринку, спрямовані на підвищення прозорості, але глибока інтеграція власності тепломереж та обмеженість вибору постачальника для населення продовжують визначати несприятливий конкурентний ландшафт у теплопостачанні України.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**I ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ**

Оцінка монополізації енергетичного ринку свідчить про те, що сучасні енергетичні сектори, включно з електроенергетикою, газовим ринком та теплопостачанням, мають характерні ознаки концентрованих ринків із природними монополіями, але не повністю монополістичних структур. Застосування інструментів оцінки концентрації, зокрема індексу Герфіндаля–Гіршмана (ННІ), дозволяє кількісно вимірювати рівень ринкової влади й виявляти домінування суб'єктів господарювання; при цьому такі індекси широко

використовуються як у теоретичних дослідженнях ринкових структур, так і в прикладних оцінках секторів енергетики.

На рівні України дослідження OECD зазначають, що структура енергетичних ринків має риси як конкурентних сегментів, так і природних монополій, зокрема в інфраструктурних компонентах (транспортування та розподіл), де значна частина активів сконцентрована в руках обмеженої кількості великих гравців. Водночас процеси лібералізації та законодавчого відокремлення функцій постачання і транспортування сприяють деякому послабленню монополістичних тенденцій.

Юридичний аспект монополізації також підкреслюється в дослідженнях, що аналізують баланс між природними монополіями у галузі енергетики та вимогами антимонопольної політики й конкурентного права, що має вирішальне значення для ефективного ринкового функціонування та захисту споживачів.

Таким чином, монополізація енергетичного ринку є структурно зумовленою, але підданою впливу нормативних змін, що спрямовані на покращення конкуренції та доступу учасників до ринку. Це підтверджує необхідність комплексних підходів до оцінки ринкової влади, що враховують як концентрацію, так і поведінкові аспекти діяльності суб'єктів, в тому числі цінову дискримінацію та регіональні ринкові дисбаланси.

Література

1. Каменева Н. М., Косич М. В., Александрова О. Ю. та ін. Мікроекономіка: Навч. посібник. Харків: УкрДУЗТ, 2022. 305 с.
2. Energy and Utilities Regulatory Commission of Ukraine. Звіт про результати діяльності НКРЕКП: Брошура. 2023. URL: https://www.nerc.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/Byuleten_do_richnogo_zvitu/broshura_do_richnogo_zvitu_nkrekp-2023.pdf
3. Exploration & Production Consulting (EXPRO). Ціни на газ в Україні досягли найвищого рівня за понад два роки – 23 000 грн/тис. куб м (з ПДВ). URL: <https://expro.com.ua/novini/cni-na-gaz-v-ukran-dosyagli-nayvischogo-rvnya-za-ponad-dva-roki--23-000-grntis-kub-m-z-pdv>
4. Tariffs for electricity in Ukraine and the EU: who pays more? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3887808-tarifi-na-elektroenergiu-v-ukraini-ta-es-hto-platit-bilse.html>
5. Tirole J. The Theory of Industrial Organization. Cambridge: MIT Press, 1988. 479 p.
6. Моніторинг ринку теплової енергії за січень 2025 року. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/2025-090c/278018555>
7. OECD (2023). Competition Market Study of Ukraine's Electricity Sector, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/ec253027-uk>

References

1. Kameneva N.M., Kosych M.V., Aleksandrova O.Yu. et al. Microeconomics: Study Guide. Kharkiv: Ukrainian State University of Railway Transport, 2022. 305 p.
2. Energy and Utilities Regulatory Commission of Ukraine. Report on the Results of Activities of the National Energy and Utilities Regulatory Commission: Brochure. 2023. URL: https://www.nerc.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/Byuleten_do_richnogo_zvitu/broshura_do_richnogo_zvitu_nkrekp-2023.pdf
3. Exploration & Production Consulting (EXPRO). Gas prices in Ukraine reached the highest level in more than two years – UAH 23,000 per thousand cubic meters (VAT included). URL: <https://expro.com.ua/novini/cni-na-gaz-v-ukran-dosyagli-nayvischogo-rvnya-za-ponad-dva-roki--23-000-grntis-kub-m-z-pdv>
4. Tariffs for electricity in Ukraine and the EU: who pays more? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3887808-tarifi-na-elektroenergiu-v-ukraini-ta-es-hto-platit-bilse.html>
5. Jean Tirole Tirole J. The Theory of Industrial Organization. Cambridge: MIT Press, 1988. 479 p.
6. Monitoring of the thermal energy market for January 2025. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/2025-090c/278018555>
7. OECD. COMPETITION MARKET STUDY OF UKRAINE'S ELECTRICITY SECTOR. PARIS: OECD PUBLISHING, 2023. DOI: [HTTPS://DOI.ORG/10.1787/EC253027-UK](https://doi.org/10.1787/EC253027-UK)